

BACHELORTHESE, 28 JUNI 2013

In de schoenen van daders – met de
ogen van de ex-dader

De invloed van groepsleidmaatschap
en schuldgevoelens op
perspectiefname van ex-daders

Bachelorthese

Sergej Lust (s0192511)

FACULTEIT GEDRAGSWETENSCHAPPEN
PSYCHOLOGIE

VAKGROEP: PSYCHOLOGIE VAN CONFLICT, RISICO en
VEILIGHEID

EXAMENCOMMISSIE

Eerste begeleider: Dr. Sven Zebel

Tweede begeleider: Prof. Dr. Ellen Giebels

Samenvatting.....	3
Abstract.....	4
1 Inleiding	5
1.1 Perspectief nemen.....	6
1.2 Groepslidmaatschap.....	8
1.3 Schuldgevoelens	9
1.4 Verwachtingen.....	10
2 Methode	11
2.1 Deelnemers	11
2.2 Design	12
2.3 Procedure	12
2.3.4 Debriefing.....	15
3 Resultaten	15
3.1 Manipulatiecheck.....	15
3.2 Hypothesen toetsen.....	16
4 Discussie	18
4.1 Verklaringen	20
4.2 Beperkingen.....	21
4.3 Conclusies en implicaties	22
Dankwoord	24
Literatuurlijst.....	25
Appendices.....	28

Samenvatting

Dit onderzoek is gericht op de effecten van groepslidmaatschap en schuldgevoelens op het perspectief nemen van ex-daders. Verwacht werd dat de bereidheid van mensen om perspectief te nemen van een ex-dader die na een celstraf terugkeert groter zal zijn als hij afkomstig is uit een outgroup dan uit een ingroup. Verder werd verwacht dat de bereidheid tot perspectief nemen van een out- dan ingroup ex-dader versterkt wordt wanneer schuldgevoelens richting de outgroup worden opgewekt. De verwachtingen werden in een online survey onderzoek, waarbij zowel het groepslidmaatschap van de ex-dader als het schuldgevoel van de deelnemers werd gemanipuleerd, onderzocht. Er is geen bewijs gevonden waarmee de twee hypothesen konden worden bevestigd. Wel is er een onverwacht interactie-effect opgetreden. Het blijkt dat de manipulatie van schuldgevoelens in de experimentele conditie effect had op angst en moeite om perspectief te nemen van de outgroup ex-dader. Op grond van deze bevinding kon de hypothese, dat schuldmanipulatie de bereidheid om perspectief te nemen zal versterken, worden verworpen. De bereidheid om perspectief te nemen van een ingroup ex-dader bleek wel sterker te zijn na inductie van schuldgevoelens terwijl deelnemers eerder bereid waren om perspectief van de outgroup ex-dader te nemen als er geen schuldgevoelens werden gemanipuleerd. Wellicht heeft dit te maken met een soort defensief proces die de mensen na schuldmanipulatie een weerstand laat ervaren zodat ze bij het onderzoek angst rapporteerden. Aangezien dit gebied tot nu toe nog weinig werd onderzocht worden er implicaties voor vervolgonderzoek gegeven.

Abstract

This study was conducted to gain insight in the effects of group membership and feelings of guilt on perspective taking of ex-perpetrators. One expectation was that the respondents would score higher on readiness for perspective taking when the ex-perpetrator belongs to an out-group rather than when he belongs to an in-group. The other expectation was that the readiness for taking perspective of an out-group ex-perpetrator would be intensified after induction of feelings of guilt concerning the out-group. These expectations were measured through an online-survey study whereby the group membership of the ex-perpetrator and the feelings of guilt of the participants were manipulated. No evidence was found to confirm the two hypotheses. However, an interesting and unexpected interaction effect was found. It seems that the manipulation of guilt feelings had effect on anxiety and difficulty in readiness to perspective taking of an out-group ex-perpetrator in the experimental condition. Based on this finding the second hypothesis – the manipulation of guilt feelings would intensify the readiness for taking perspective – could be discarded. The readiness for taking perspective of an in-group ex-perpetrator seemed to be stronger after induction of guilt feelings while the participants' readiness to take perspective of an out-group ex-perpetrator was stronger when there was no such manipulation. Maybe it is up to a kind of defensive process, which could be interpreted from the findings in the experimental condition, where respondents showed a resistant attitude towards perspective taking by reporting anxiety after guilt feelings were induced. Because of the small amount of research on this field there are some implications given for further research.

1 Inleiding

Als er in de media te zien of te horen is dat een crimineel uit de gevangenis wordt vrijgelaten, wat zou dan de eerste gedachte van anderen daarover zijn? Zou deze mens echt weer naar de maatschappij mogen terugkeren? Mensen zouden bang zijn, want er is sprake van een mens die een misdaad heeft gepleegd en niemand zou kunnen garanderen dat het niet opnieuw zal gebeuren. Dergelijke oordelen wordt ook wel “stigma” genoemd. Maar wat kan er worden ondernomen om stigma te voorkomen? Hoe kan het angstgevoel van de beoordelaar worden verminderd? Wat moet er gedaan worden om stigma en de gevolgen ervan te voorkomen? Uit recent onderzoek blijkt dat wanneer burgers wel toegang krijgen tot bepaalde achtergrondinformatie, zij vaak tot een lagere straf komen dan wanneer ze maar over beperkte informatie beschikken (De Keijser, Van Koppen & Elffers, 2006). Maar zal er een vergelijkbaar effect te verwachten zijn als de gewone burger zich zonder verkregen achtergrondinformatie toch probeert om zich in te leven in de mogelijke gevoelens en gedachten van de ex-dader? Wordt er daardoor meer afschuw of meer sympathie in richting ex-dader ervaren? Kunnen schuldgevoelens een beoordelaar laten voelen dat hij of zij ook onprettige dingen in zijn leven heeft gedaan en dus begrip voor de ex-dader kan ontwikkelen? Speelt de factor bij welke groep de ex-dader hoort wellicht ook een rol? Om deze vragen te beantwoorden zal zich navolgend onderzoek richten op de vraag:

“In hoeverre is de bereidheid om perspectief te nemen van een ex-dader afhankelijk van het groepslidmaatschap van de ex-dader en de schuldgevoelens van de beoordelaar?”

Volgens Crocker, Major en Steele (1998) is stigma een toestand waarin de volledige menselijkheid van een persoon in twijfel getrokken wordt op basis van diens sociale identiteit of lidmaatschap binnen een sociale categorie – deze persoon is waardeloos, bedorven of slecht in de ogen van anderen. Mooney, Cohn en Swift (1992) stellen dat als een mens gestigmatiseerd wordt er de onmiddellijke reactie in vorm van vermijding kan volgen. Mensen reageren alsof fysieke contact of zelfs de nabijheid van de gestigmatiseerde persoon kan leiden tot een vorm van contaminatie. Mensen hebben vaak, in tegendeel tot niet-gestigmatiseerde, de voorkeur om niet naast gestigmatiseerde (bijvoorbeeld geestelijk gehandicapten) te zitten of te staan. Op een analoge manier betreft het ook ex-daders.

Volgens Pager (2003) worden ex-daders die al een celstraf hebben uitgezeten gestigmatiseerd wegens hun crimineel verleden. Uit onderzoek blijkt dat werkgevers eerder de voorkeur geven aan mensen zonder crimineel verleden dan aan ex-daders met een

crimineel verleden. Bovendien ondervinden ex-daders na een celstraf, volgens Holzer, Raphael en Stoll (2003), hinder bij het opdoen van vaardigheden en ervaring die nodig zijn voor een succesvolle, conventionele loopbaan. Verder kan de tijdsperiode van de celstraf bepaalde sociale netwerken van de ex-dader vernietigen die een basis voor een stabiele kans op een werkplek zouden kunnen zijn (Coleman, 1988; Hagan, 1993). Dientengevolge zou de ex-dader op grond van de gevolgen van stigmatisering zich mede gedwongen kunnen voelen om illegale mogelijkheden te overwegen die weer tot crimineel gedrag zouden kunnen leiden (Hutcherson, 2012).

Aan de hand van bovenstaande overwegingen zou verondersteld kunnen worden dat stigma een remmende werking kan hebben op de re-integratie van ex-daders in de samenleving en dat het dus indirect zou kunnen bijdragen aan een vervolg van het criminele leefpatroon van deze mensen. Maar hoe kan de maatschappij stigma tegengaan? Vooral wat betreft stigma op grond van gezondheid (gehandicapten, zieken) zo is de interpersoonlijke interventie “opleiding” vaak de eerste stap bij de reductie van stigma (Heijnders & Van Der Meij, 2006). Opleiding houdt interventies in die tot doel hebben om de kennis over specifieke ziekten van het algemene publiek en groepen uit de samenleving te verhogen. Dat gebeurt door het presenteren van feiten die bewijs zijn tegen verkeerde assumpties waarop stigma vaak gebaseerd is. Volgens Heijnders en Van der Meij kan stigma ook door middel van “contact” worden tegen gegaan. Contact houdt alle interacties tussen het publiek en de gestigmatiseerden in met als doel de stigmatiserende houdingen te reduceren. Contact kan of direct en face-to-face of indirect (bijvoorbeeld door de media). Interventies herleid van de contactstrategie kunnen op groepen, individuen of zelfs op een hele natie worden toegepast. Verder stellen onderzoekers dat een persoonlijke relatie met een gestigmatiseerde persoon of het horen van een referentie tot de opheffing van verkeerde informatie zal leiden en empathie zal bevorderen (Seaton, 2003).

Volgens Batson et al. (1997) zal empathie ook door het perspectiefnemen van een persoon worden bevorderd. Wordt perspectief nemen daardoor een interessant middel tegen stigmatisering? Uit onderzoek van Galinsky en Moskowitz (2001) blijkt namelijk dat perspectiefnemen tot een vermindering van stereotypische tendenties kan leiden. Op deze manier zou ook de sociale gedachte hersteld kunnen worden, dus ook de sociale identiteit en het lidmaatschap van een gestigmatiseerde binnen een sociale categorie.

1.1 Perspectief nemen

Per definitie is perspectief nemen volgens Bodenhausen, Richeson en Galinsky (2011) het nadenken over de psychologische ervaringen en perspectieven van anderen – dus het invoelen

ofwel het actief bezighouden met de cognities en gevoelens van andere mensen in bepaalde situaties.

Het vermogen en de neiging om de psychologische perspectieven van anderen te bekijken is een onschatbaar hulpmiddel voor het infereren van de inhoud van de intenties van anderen en voor het voorspellen en verklaren van hun handelingen (Bodenhausen et al., 2011). Sociale wetenschappers stellen dat een goed ontwikkelde capaciteit om perspectief te nemen cruciaal is voor het om kunnen gaan met uitdagingen in het sociale leven. Verder werd de capaciteit ook als een heel belangrijke voorganger van altruïstisch gedrag en de ontwikkeling van algemeen moreel redeneren gezien. Als er een goed ontwikkelde capaciteit van perspectief nemen aanwezig is dan kan deze coöperatie bevorderen en conflictoplossingen faciliteren (Galinsky, Maddux, Gilin & White, 2008). Een tekort of gebrek aan perspectief nemen kan echter verbonden zijn met ernstige sociale disfuncties en arrogant, ondoordacht en zelfs een agressieve manier van interpersoonlijk handelen – gedrag dat in een conflict nog meer schade zou kunnen brengen in plaats van het oplossen van de spanningen (Richardson, Hammock, Smith, Gardner & Signo, 1994).

Batson et al. (1997) lieten zien dat wanneer iemand het perspectief neemt van een ander, er een op de ander georiënteerde emotionele respons wordt opgewekt. Deze respons is gelijk aan het welzijn van de andere persoon en maakt het mogelijk dat iemand zich op deze manier kan voorstellen hoe de andere persoon zich in een bepaalde situatie moet voelen. Deze vaardigheid om perspectief te nemen, om zich voor te stellen hoe een persoon wordt beïnvloed door de toestand waarin hij of zij zich bevindt, wordt volgens Batson et al. (1997) ook wel empathisch vermogen genoemd.

Volgens Galinsky, Ku en Wang (2005) kunnen mensen die in staat zijn om perspectief te nemen meer van zichzelf terugzien in anderen, en dat kan beïnvloeden hoe ze andere mensen omschrijven en evalueren. Er moet hierbij echter worden benadrukt dat mensen niet altijd in staat of bereid zijn het perspectief van een ander te nemen. Mensen moeten zich kunnen voorstellen hoe de persoon zich in een bepaalde situatie voelt om het gedrag te kunnen voorspellen, maar vaak falen mensen daarin (Ross & Nisbett, 1991). Baumeister (1997) heeft er ook een belangrijke reden voor gevonden; mensen hebben een ‘natuurlijke alliantie’ met slachtoffers, en een weerzin tegen daders (Miller et al., 1999). Volgens Coke, Batson en McDavis (1978) ontstaat er tijdens het perspectief nemen sympathie voor die persoon. Begrijpelijkerwijs kan het dan een groot obstakel zijn voor mensen die het perspectief van een wetsovertreder moeten nemen. Daardoor is het ook mogelijk dat er een soort angst ontstaat wanneer een persoon perspectief van een dader moet nemen. Die persoon

zou bang kunnen zijn om sympathie te krijgen voor een persoon die een (ernstige) criminele daad heeft begaan.

Volgens Miller et al. (1999) zijn er twee verschillende soorten houding die mensen kunnen hebben tegenover daders. Bij de zogenoemde “observers” vallen de oordelen meestal streng en afstraffend uit als ze meteen een oordeel over een misdaad moeten vellen. De tweede soort, de “explainers”, zouden een eerder vergoelijkende houding tegenover daders laten zien omdat ze naar expliciete verklaringen zoeken. Het blijkt dat observers eerder de neiging hebben om de misdaadsverklaringen van anderen te zien als minder gecentreerd op de slachtoffers en meer gedetailleerde analyse van de dader. Doordat het opstellen van expliciete verklaringen ook tijd kost wordt de cognitieve inspanning van mensen verhoogd. Op deze manier wordt meer over de situationele informatie van de dader nagedacht en worden er niet alleen dispositionele factoren overwogen. Miller et al. (1999) stellen ook dat meer blootstelling aan de daad en de dader door expliciete verklaringen te zoeken tot een minder negatieve evaluatie van beiden zal leiden.

Er is weinig onderzoek gedaan naar de houding van mensen tegenover ex-daders. Uit het onderzoek van Batson et al. (1997), die mensen vroeg het perspectief van een veroordeelde moordenaar te nemen, blijkt dat mensen aan het begin heel weinig empathie zullen laten zien onafhankelijk van de redenen die hij heeft voor zijn daad en de mate van berouw. Echter, er bleken later (uitgesteld) toch sterkere gevoelens van empathie te zijn ontstaan voor deze dader na het perspectief nemen.

En ook hier speelt weer de factor “stigma” een belangrijke rol. Met betrekking tot ex-daders zou er dus een soortgelijke reactie verwacht kunnen worden (snel gedacht, snel be-/veroordeeld). Een mens zou beleefd gevraagd kunnen worden om zich zo eerlijk en fair en zo goed mogelijk in een ex-dader in te leven, maar hoe kan het nog anders worden beïnvloedt? Een goede eerste stap zou de factor groepslidmaatschap zijn.

1.2 Groepslidmaatschap

Een onderzoek door Zebel et al. (2010) laat zien dat perspectief nemen van een dader niet altijd tot een positiever beeld hoeft te leiden. Wanneer de dader zich binnen de sociale groep van de perspectiefnemer bevindt (ingroup), kunnen mensen op verschillende manieren perspectief nemen van zo’n dader. Als mensen al op voorhand geen positief beeld van hun eigen groep hebben dan kunnen mensen een meer veroordelende houding aannemen richting daders uit hun eigen groep. De ontevredenheid met de eigen groep stelt mensen in staat om gemakkelijker afstand te kunnen nemen en om de negatieve gedragingen van mensen uit hun eigen groep te erkennen en niet te verdedigen. Het meer veroordelen van daders kan de

mensen helpen om te laten zien dat ze anders zijn dan daders uit hun eigen groep. Of een dader zich binnen de eigen sociale groep (ingroup) bevindt of bij een andere groep (outgroup) hoort, kan dus van invloed zijn op de manier van het perspectief nemen en de gevolgen ervan.

Uit onderzoek van Gollwitzer en Keller (2010) blijkt dat het horen van extra achtergrondinformatie over een dader weinig tot geen effect heeft bij het beoordelen van outgroup daders, maar wel bij het beoordelen van ingroupleden. Ingroup daders werden minder streng beoordeeld dan de outgroupdaders (“ingroup clemency effect”), als het ging om een misdrijf die voor het eerste keer gepleegd werd. Wanneer het om veelplegers ging, werd de ingroupdader juist strenger beoordeeld dan de outgroup dader (“black sheep effect”).

Ook wat betreft het groepslidmaatschap is er weinig onderzoek met betrekking tot ex-daders gedaan. Ingroups en outgroups in een maatschappij (en ex-daders binnen die groepen) zijn niet altijd losstaand of onafhankelijk van elkaar. Specifieke gebeurtenissen tussen groepen kunnen emoties oproepen die de mate van perspectief nemen zouden kunnen beïnvloeden. In de volgende paragraaf wordt een specifieke emotie belicht die daarbij voornamelijk relevant zou kunnen zijn: de groep-gebaseerde schuld.

1.3 Schuldgevoelens

Schuldgevoelens spelen een belangrijke rol in het voorliggende onderzoek. Leith en Baumeister (1998) stellen dat schuldgevoelens bij mensen tot een verhoogd mate van bereidheid tot perspectief nemen kunnen leiden. Door schuld worden mensen gestimuleerd om de negatieve consequenties van hun handelen tegen te gaan, bijvoorbeeld door bekentenissen, excuus of bepaalde veranderingen. Mensen met schuldgevoelens kunnen zich dus in bepaalde conflictsituaties schuldig voelen en de emotie van schuld zou een probleem representeren dat opgelost kan worden door het waarderen van het perspectief van een ander. Het schuldig individu reflecteert op zijn of haar transgressie en hoe deze transgressie de andere persoon heeft getroffen. Dan overweegt het individu welke herstellende actie (zoals een excuus) zou kunnen worden ondernomen om de schade te vergoeden en misschien ook de positieve houding van de andere tegen zichzelf her te stellen. Verder stellen Baumeister, Stillwell en Heatherton (1994) dat een mens het verlies van sociale banden vreest als hij of zij een schuld voelt, want wangedrag of veeleer misdaden zouden tot afwijzingen door anderen kunnen leiden. Schuld is dus een aversieve toestand en motiveert mensen om het te voorkomen, wat meestal gebeurt door andere mensen te helpen om zich beter te voelen.

Voor navolgend onderzoek is vooral de groepsgebaseerde vorm van schuld “group-based guilt” (Zebel et al., 2009) interessant. Daarbij gaat het ten eerste om de zelf-categorisatie van iemand die lid is van een sociale groep die een bepaald voordeel heeft of

heeft gehad in tegenstelling tot een outgroup. Leden van een groep waarderen hun groep en zien ze als verantwoordelijk voor dit voordeel. De ingroup wordt daarom waargenomen als die, die verantwoordelijk is voor de nadelige positie van de outgroup door middel van onrechtmatig handelen (uitbuiting, discriminatie, en/of slechte behandeling). Bijkomend worden schuldgevoelens geïntensiveerd wanneer groepsleden een grote wederzijdse afhankelijkheid met andere groepsleden waarnemen die zelf onrechtmatig hebben gehandeld.

Uit literatuur is er nog heel weinig bekend over de bereidheid van mensen om het perspectief te nemen van ex-daders nadat bij de mensen schuldgevoelens worden opgeroepen. In het huidige onderzoek zullen schuldgevoelens geïnduceerd worden. Zoals Leith en Baumeister (1998) stellen dat schuldgevoelens bij mensen tot een verhoogde mate van bereidheid tot perspectief nemen kunnen leiden, zo wordt in dit onderzoek ervan uitgegaan dat schuldgevoelens bij mensen tot een verhoogd mate van bereidheid tot perspectief nemen van ex-daders uit een outgroup zou kunnen leiden. Uitgaand van de theorie van schuldgevoelens leidt schuld tot het willen goedmaken, en dit kan door een open houding aan te nemen richting een andere outgroup partij.

1.4 Verwachtingen

Dit onderzoek gaat in op de invloed van de aan- of afwezigheid van schuldgevoelens bij de deelnemers en het groepslidmaatschap (ingroup of outgroup) van de ex-dader op de bereidheid om perspectief te nemen van een ex-dader. In principe wordt verwacht dat opgeroepen schuldgevoelens samen met groepslidmaatschap invloed hebben op de perspectiefname van Duitsers. Met betrekking tot het onderzoek van Gollwitzer en Keller (2010) zou er een “blacksheep effect” verwacht kunnen worden waarbij mensen eerder afstand willen nemen. Deelnemers zullen dus ingroup ex-daders strenger beoordelen en minder bereid zijn om hun perspectief te nemen.

De in de inleiding beschreven factoren samengenomen komen er dan de volgende hypotheses naar voren:

H1: De bereidheid om perspectief te nemen van een ex-dader die terugkeert na een celstraf is groter wanneer deze ex-dader afkomstig is uit een outgroup dan uit een ingroup.

H2: Deze bereidheid tot perspectief nemen van een out- dan ingroup ex-dader wordt versterkt wanneer schuldgevoelens richting de outgroup worden opgewekt.

De eerste hypothese impliceert een hoofdeffect van groepslidmaatschap op de bereidheid om perspectief te nemen terwijl de tweede hypothese een interactie-effect tussen groepslidmaatschap en schuldmanipulatie impliceert. De hypothesen worden onderzocht met behulp van een online survey. De doelgroep zullen Duitsers zijn die aan de hand van bepaalde tekstfragmenten gemanipuleerd gaan worden. Centraal staat daarbij de manipulatie van de schuldgevoelens van de respondenten en het groepslidmaatschap van de ex-daders. In de volgende paragrafen zal worden ingegaan op de gebruikte schalen en manipulaties.

2 Methode

2.1 Deelnemers

Door middel van een uitnodiging via email, via persoonlijke aanspraak of via sociale netwerken zoals facebook werden potentiële deelnemers gevraagd om aan het onderzoek deel te nemen. Om er zeker van te kunnen zijn dat voor deze studie een toereikend aantal respondenten de vragenlijsten volledig zou invullen werden de gekozen deelnemers gevraagd om de link voor de vragenlijsten ook naar vrienden, die aan de voorwaarden voldoen (Duits zijn), verder te sturen. Op deze manier werd er succesvol een snow-ball effect teweeggebracht. Bovendien bracht deze methode niet alleen meer deelnemers maar ook een diversiteit tussen de proefpersonen met betrekking tot hun beroep en leeftijd.

In totaal hebben er 170 respondenten aan het online survey onderzoek deelgenomen. Op grond van niet volledig ingevulde vragenlijsten werden de data van 44 deelnemers verwijderd. Niet volledig ingevuld betekent hierbij dat deze deelnemers na ongeveer 20% van het totaal aantal vragen gestopt zijn en er geen nuttige data over de belangrijkste afhankelijke variabelen beschikbaar was. Het aantal respondenten was dan nog 126. Ondanks dat de voorwaarde was dat de deelnemers Duits moeten zijn hebben 9 mensen die niet Duits waren de vragenlijst ingevuld en moesten dus ook buiten beschouwing worden gelaten. Het totaal aantal bruikbare en volledige data was tot slot dus 117, waarvan er 30 in de eerste, 27 in de tweede, 32 in de derde en 28 in de vierde conditie nog bleven. Uiteindelijk waren onder de deelnemers 77 (65.81%) vrouwen en 40 (34.19%) mannen, waarvan 79 (67.52%) studenten en 38 (32.48%) met een ander beroep. De leeftijd van de respondenten varieerde van 16 tot 67 jaar, waarbij de gemiddelde leeftijd 25,48 jaar bedroeg.

2.2 Design

Het design van het onderzoek is een 2 x 2 tussen-proefpersonen design. Er werden de factoren “schuldgevoelens richting outgroup” (Ja vs. Nee) en “Group Ex-Dader” (Ingroup vs. Outgroup) onderzocht. De proefpersonen moesten met en zonder een manipulatie van schuldgevoelens door middel van een klein verhaal proberen om perspectief te nemen van ingroup- of outgroup-ex-daders. De deelnemers werden willekeurig over vier verschillende vragenlijsten bij thesistools.nl verdeeld.

2.3 Procedure

2.3.1 Informed consent

Het experiment begon met een informatiepagina op thesistools.nl door die de deelnemers ingelicht werden over het verloop van zaken tijdens dit onderzoek. De proefpersonen werden hierbij ook volledig op de hoogte gebracht van de voorwaarden en hun mogelijkheden bij dit onderzoek (voor volledig informed consent zie Appendix A in de bijlagen).

2.3.2 Onafhankelijke variabelen

De vragenlijst begon met vragen over de identificatie van de Duitse respondent met Duitsers en Duitsland om de identificatie met de ingroup zo bewust mogelijk te maken. Er werd verwacht dat de later geïnduceerde schuldgevoelens op deze manier versterkt kunnen worden.

Nationale identificatie: De deelnemers kregen een vragenlijst waarin ze eerst gevraagd werden om aan te geven in hoeverre ze zich met Duitsland identificeren, dus gaat het hierbij om de identificatie met de ingroup. Hierdoor werden de participanten als het ware op het “Duitser zijn” geprimed. Hiervoor werden de 14 items van Leach et al. (2008) gebruikt (Appendix B) en alle items werden beantwoord op een 7-punts Likertschaal die varieerde van 1 (trijft absolut nicht zu) tot 7 (trijft absolut zu). Een voorbeeld-item: “Ich bin froh ein(e) Deutsche(r) zu sein” (Appendix B; Vraag 12).

Er werd geen aanvullende factoranalyse op deze schaal uitgevoerd aangezien deze schaal door Leach et al. (2008) reeds uitgebreid gevalideerd werd. Een betrouwbaarheidsanalyse op deze schaal liet een Cronbach’s Alpha van .915 zien.

Daarna kregen de participanten weer een nieuwe pagina te zien op de site, waarop informatie over de navolgende gang van zaken was aangegeven en wat er van de proefpersonen werd verwacht. Daarna volgde het eerste tekstfragment.

Manipulatie van schuldgevoelens richting een outgroup: De schuldmanipulatie was vastgelegd binnen twee verschillende tekstfragmenten. De deelnemers uit de experimentele

groep kregen een actueel tekstfragment uit een Duitse krant te lezen (zie voor origineel Appendix C; voor bewerkte en gebruikte versie, Appendix C1) die ging over hoe slecht asielzoekers in Duitsland worden behandeld. De verwachting was dat bij de proefpersonen schuldgevoelens worden opgeroepen en ze zich slecht voelen en als gevolg een meer open houding hebben tegenover outgroup-leden. Het meten van deze schuldgevoelens wordt later onder het kopje “afhankelijke variabelen” beschreven.

De deelnemers uit de controleconditie kregen een fictief tekstfragment te lezen (Appendix C2) waarin geschreven stond hoe rechtvaardig en correct asielzoekers in Duitsland worden behandeld. Aangezien dit de controleconditie is werden er geen sterke schuldgevoelens verwacht. In tegendeel eerder een lofuiting voor de positieve sociale identiteit en het positieve imago van de ingroup, de Duitsers.

Op de volgende thesistools.nl pagina volgde er weer een inleidende tekst over het ex-dader tekstfragment en de opdracht voor de deelnemer.

Manipulatie van groepslidmaatschap ex-dader: Ook deze onafhankelijke variabele werd door twee verschillende fictieve tekstversies geïntroduceerd waarin vastgelegd was of de ex-dader bij de ingroup of bij de outgroup hoort. De ingroup-versie (Appendix D1) beschreef een Duitse ex-dader die zijn celstraf heeft uitgezeten en die naar de maatschappij terug wil keren. Hierbij ervaart hij moeite bij het reïntegratieproces. Op grond van de beperkingen die door de maatschappij opgelegd zijn is de ex-dader aan het twijfelen of er überhaupt nog een mogelijkheid tot terugkeer naar de samenleving voor hem bestaat.

De outgroup-versie (Appendix D2) was identiek aan de bovengenoemde versie, behalve wat betreft de ex-dader: het beschreef een Griekse ex-dader die zijn celstraf heeft uitgezeten en die naar de maatschappij terug wil keren. Ook hij ervaart moeite bij de reïntegratie. Op grond van de door de maatschappij opgelegde beperkingen ziet de Griekse ex-dader geen mogelijkheid om deel van de samenleving te kunnen worden. Beide versies benadrukten de twijfel aan het eind van elk tekst. De verwachting was dat de respondenten na het lezen van een van de teksten (afhankelijk van de condities) een gevoel voor de situatie van de ex-dader krijgen. Ze moesten kunnen voelen en begrijpen dat de ex-daders waarschijnlijk geen ander uitweg zien dan de criminele weg, aangezien ze na een celstraf veel moeite hebben om op legale manier tot een vervullend leven te komen.

Manipulatie perspectief nemen: Na het lezen van het tekstfragment over de ex-dader volgde de belangrijkste instructie voor de proefpersonen. Tijdens het lezen van het tekstfragment

werden de deelnemers gevraagd om zich in te leven in de ex-dader. Daarbij werden ze gevraagd om net te doen alsof ze zelf de ex-dader waren en om te proberen zich mogelijke gevoelens en gedachten voor te stellen die de ex-dader op het moment had.

2.3.3 Afhankelijke variabelen

Groeps-gebaseerde schuld

Om een beeld te krijgen van de mate van “group-based guilt” werd er een schaal bestaand uit acht items samengesteld (Appendix E). Twee items uit het onderzoek van Branscombe, Slugoski en Kappen (2004) en Doosje et al. (1998). Een voorbeeldvraag is: “Ich fühle mich schuldig, wenn ich lese, welche schlechten Dinge den Asylbewerbern durch Deutschland angetan werden” (Appendix E; Item 15). Deze twee items werden door Zebel et al. (2010) gecomplementeerd met nog twee items. Een voorbeeldvraag hiervan is: “Ich fühle mich schuldig, wenn ich mit den negativen Dingen konfrontiert werde, die die Deutschen gegenüber den Asylbewerbern brachten” (Appendix E; Item 22). Verder werd group-based guilt nog met een 4-Item-schaal gemeten zoals Cehajic-Clancy et al. (2011) gebruikten. Een voorbeeldvraag was: “Wenn ich darüber nachdenke, dass den Asylbewerbern wichtige Zukunftsperspektiven verbaut werden, fühle ich mich schuldig” (Appendix E: Item 26).

Alle items werden beantwoord op een 7-punts Likertschaal die varieerde van 1 (trijft absolut nicht zu) tot 7 (trijft absolut zu). Een empirische factoranalyse (extractie methode: principal components met varimax rotatie; Eigenvalues>1) werd vervolgens uitgevoerd. Er werd één factor gevonden en de factorladingen van alle items waren tussen .680 tot .935. Deze items vormden tezamen dan ook een betrouwbare schaal (alpha = .952). Voor de volledige analyse van deze schaal zie Appendix E1.

Perspectief nemen

Daarna werd er een schaal van twaalf items afgenomen. Deze hadden betrekking op of de deelnemers het onder andere moeilijk vonden, of ze angst hadden om zich in de ex-dader in te leven (een voorbeeld: “Inwiefern hattest du Mühe beim Hineinversetzen in Costas?”: gedeeltelijk gebaseerd op items uit Zebel et al., 2010; voor volledige schaal zie Appendix E).

Na een empirische factoranalyse op deze items (extractie methode: principal components met varimax rotatie; Eigenvalues>1) bleek dat deze schaal uit drie factoren bestond. Uit de “rotated component matrix” (Appendix E1) bleek verder dat de items 3, 4, 5, 6 en 8 het eerste component maten terwijl component twee door de items 8, 9, 10, 11 en 12 werd gemeten en component drie door de items 1, 2, 7 en 11. Er werd daarom gekozen om

met eigen voorgestelde factoren door te gaan namelijk, “mate perspectief nemen” (drie items; vb. “Inwiefern hast du versucht dich in den Ex-Straftäter hinein zu versetzen?”), “angst perspectief nemen” (vier items; vb. „Ich hatte Angst, dass ich aufgrund von zu tiefem Nachempfinden, selber zu kriminellen Mitteln greifen könnte.“) en “moeite perspectief nemen” (vijf items; vb. “Inwiefern war es für dich schwierig dich in Costas hinein zu versetzen?”).

Verder werd er een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd op elk van de nieuwe factoren. De factor “Mate perspectief nemen” liet een Cronbach’s Alpha van .74 zien. “Angst perspectief nemen” met een Cronbach’s Alpha van .78 en “moeite perspectief nemen” met een Cronbach’s Alpha van .85 bleken eveneens heel betrouwbaar.

2.3.4 Debriefing

Aan het eind van het onderzoek werd aan elk proefpersoon voor elk conditie nog een debriefing gegeven (Appendix G). Ten eerste werd er voor de deelname bedankt en benadrukt dat de gebruikte teksten deels veranderd en overdreven of vrij verzonnen waren. Verder werd de zin van deze teksten en hun doelen uitgelegd en verklaard om welke metingen het ging en waarom ze belangrijk waren. Tot slot werd er nog een keer voor de deelname bedankt en geëxcuseerd voor de (voor het onderzoek noodzakelijke) manipulatie en vooral ervoor dat de deelnemers niet wisten dat ze gemanipuleerd (deceived) werden.

3 Resultaten

3.1 Manipulatiecheck

Groepslidmaatschap

Om na te gaan of alle deelnemers Duits waren is er aan het begin van de vragenlijst aan iedere deelnemer gevraagd wat zijn/haar nationaliteit was. Alle 117 deelnemers gaven aan van Duitse nationaliteit te zijn.

Schuldmanipulatie

Aangezien in dit onderzoek verwacht werd dat er in de schuldgevoelcondities (wel schuldgevoel oproepen) meer schuldgevoel wordt oproepen dan in de controlecondities (geen schuldgevoel oproepen) moest er worden aangetoond dat de manipulatie van schuldgevoel een significant hoofdeffect had op de gerapporteerde schuldgevoelens van deelnemers.

Met behulp van een Univariate ANOVA in SPSS werd gekeken of de schuldmanipulatie gewerkt heeft, dus of er een hoofdeffect van schuldmanipulatie ten grondslag lag. De fixed factors waren daarbij “groepslidmaatschap” en “schuldmanipulatie”

en de dependent variable was de schuldschaal “gem.schuld”. Er werd een significantieniveau van $\alpha=.05$ gehanteerd. De ANOVA tabel liet zien dat er bij de factor schuldmanipulatie met $F(1, 113)=2.06$, $p=.15$ geen significant hoofdeffect bestond (Appendix E1). Verder was ook te zien dat groepsleidmaatschap geen hoofdeffect had ($F(1, 113)=.001$, $p=.972$) en er geen interactie-effect bestond tussen schuldmanipulatie en groepsleidmaatschap ($F(1, 113)=.063$, $p=.803$). Hoewel de gemiddelden een klein verschil lieten zien (schuldgevoel groter in experimentele conditie dan in de controleconditie), zo blijkt de manipulatie van schuldgevoel niet significant te zijn. De schuldmanipulatie was niet geslaagd.

Groepsleidmaatschap	Schuldmanipulatie	gemiddelde (M)	Std. afwijking (SD)
Ingroup	wel	3.58	1.64
	geen	3.24	1.54
outgroup	wel	3.66	1.58
	geen	3.18	1.23

Tabel 1: overzicht gemiddelden op “group-based guilt”

3.2 Hypothesen toetsen

Om de hypothesen te toetsen werd er een Univariate ANOVA uitgevoerd. Deze keer met de twee fixed factors “groepsleidmaatschap” en “schuldmanipulatie” en als dependent variable de gemeten bereidheid om perspectief te nemen, die nu in drie factoren werd onderverdeeld. Er werd een significantieniveau van $\alpha=.05$ gehanteerd.

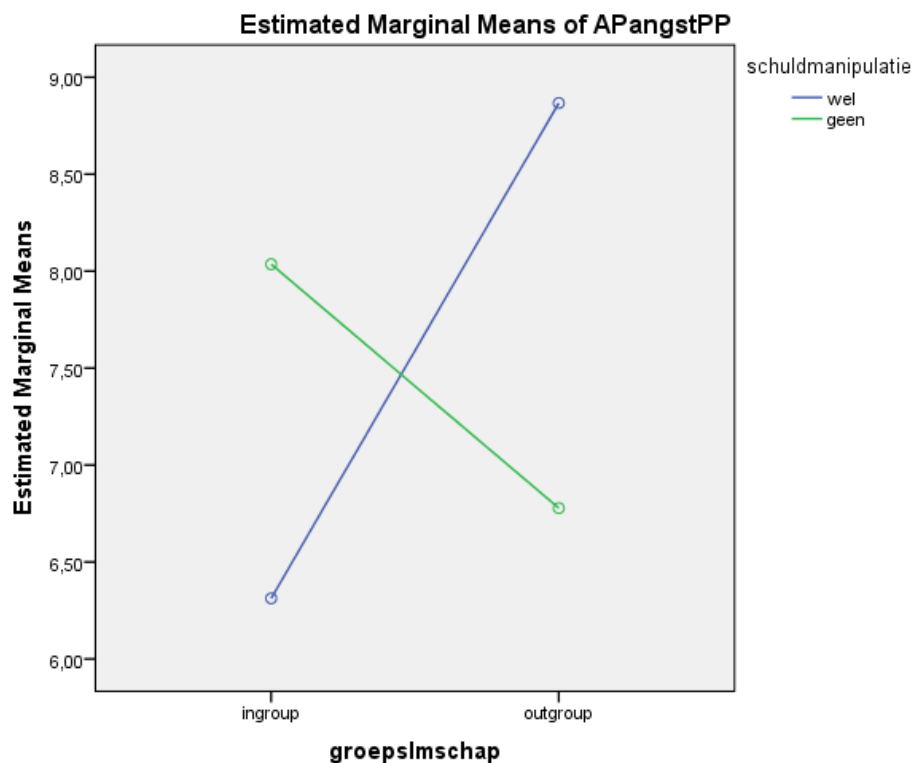
Moeite perspectief nemen: Er werd voor zowel het hoofdeffect van groepsleidmaatschap ($F(1, 113)=.22$, $p=.64$), van schuldmanipulatie ($F(1, 113)=.39$, $p=.53$) als het interactie-effect ($F(1, 113)=2.03$, $p=.16$), geen significant effect gevonden (voor volledige analyse, zie Appendix H1).

Vergeleken de gemiddelden (tabel 2) kon maar vastgesteld worden dat de deelnemers iets minder moeite hadden om zich in ingroup ex-daders in te leven wanneer er schuldgevoelens werden opgeroepen ($M=3.39$, $SD=1.29$) dan wanneer geen schuldgevoelens werden opgeroepen ($M=3.57$, $SD=1.22$). De deelnemers in de schuldconditie hadden maar meer moeite ($M=3.61$, $SD=1.38$) om zich in outgroup ex-daders in te leven dan deelnemers die in de controleconditie waren ($M=3.13$, $SD=1.03$). Wanneer deze interactie significant was geweest, zou dat de eerste hypothese hebben tegengesproken (meer moeite leidt tot minder bereidheid tot perspectief nemen) maar was ze niet statistisch significant en dus niet voldoende aangetoond. Op basis van deze analyseaspecten konden de hypothesen 1 en 2 niet bevestigd worden.

Groepslidmaatschap	Schuldmanipulatie	gemiddelde (M)	Std. afwijking (SD)
Ingroup	wel	3.39	1.29
	geen	3.57	1.22
outgroup	wel	3.61	1.38
	geen	3.13	1.03

Tabel 2: overzicht gemiddelden op “moeite perspectief nemen”

Angst perspectief nemen: Er bleek dat op deze maat ook geen hoofdeffect van groepslidmaatschap ($F(1, 113)=.76, p=.38$) nog van schuldmanipulatie ($F(1, 113)=.06, p=.81$) bestond. Wel bleek er een significant interactie-effect tussen groepslidmaatschap en schuldmanipulatie te zijn ($F(1, 113)=6.58, p=.01$)(voor volledige analyse, zie Appendix H2).



Grafiek 1: Interactie-effect van groepsldmaatschap en schuldmanipulatie op „angst perspectief nemen“

Om na te gaan of dit patroon in de verwachte richting gaat werd er naar de gemiddelden gekeken (tabel 3). De gemiddelden lieten zien dat de angst om perspectief te nemen van een ingroup ex-dader groter was als er geen schuldmanipulatie plaatsvond terwijl de angst om perspectief te nemen van een outgroup ex-dader groter was als er wel schuldgevoelens werden opgeroepen.

Groepslidmaatschap	Schuldmanipulatie	gemiddelde (M)	Std. afwijking (SD)
Ingroup	wel	1.58	.59
	geen	2.01	1.17
outgroup	wel	2.21	1.26
	geen	1.69	0.86

Tabel 3: overzicht gemiddelden op “angst perspectief nemen”

Volgens de tweede hypothese was de verwachting dat de bereidheid om perspectief te nemen juist versterkt zou worden wanneer schuldgevoelens richting de outgroup worden opgewekt. De analyse liet dus in tegengestelde richting van de verwachting in hypothese 2 zien dat de proefpersonen minder angst hadden om perspectief van een ingroup ex-dader te nemen ($M=1.58$; $SD=.59$) dan perspectief te nemen van een outgroup ex-dader ($M=2.21$; $SD=1.26$) na schuldmanipulatie. De bereidheid om perspectief te nemen van de ingroup ex-dader was dus omgekeerd gezien hoger (want angst voor perspectief nemen bemoeilijkt de bereidheid) dan de bereidheid om perspectief te nemen van de outgroup ex-dader. Omdat dit effect het tegenovergestelde was dan wat er verwacht werd in hypothese 2, kon deze op basis hiervan verworpen worden.

Mate perspectief nemen: Op deze maat konden er geen significante hoofdeffecten van groepslidmaatschap ($F(1, 113)=.08$, $p=.78$) of schuldmanipulatie ($F(1, 113)=.14$, $p=.71$) noch een interactie-effect ($F(1, 113)=.81$, $p=.37$) worden vastgesteld (zie Appendix H3). Op basis van deze resultaten kunnen de hypothesen 1 en 2 niet worden bevestigd.

4 Discussie

Dit onderzoek werd uitgevoerd om inzicht te geven in de mate waarin mensen bereid zijn het perspectief van een ex-dader te nemen. Dit werd in combinatie genomen met het groepslidmaatschap van de ex-dader (ingroup of outgroup) en schuldgevoelens die bij de respondenten werden geïnduceerd. Er is tot nu toe nog niet veel wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de bereidheid van mensen om perspectief te nemen van ex-daders. Groepslidmaatschap wordt daarbij verondersteld een belangrijke rol te spelen, aangezien Zebel et al. (2010) stellen dat mensen op andere manieren perspectief gaan nemen wanneer een dader zich in hun ingroup bevindt dan wanneer de dader niet tot de eigen groep behoort. Ook schuldmanipulatie was een interessante factor omdat er tot nu toe aanwijzingen zijn dat

schuld voelende mensen eerder ertoe geneigd zijn om perspectief te nemen van anderen (Leith & Baumeister, 1998). Het was nu interessant om het op ex-daders toe te passen. Verwacht werd dat mensen eerder bereid zullen zijn om perspectief te nemen van een ex-dader uit de outgroup dan van een ex-dader uit de ingroup. Daarnaast werd verwacht dat de bereidheid tot perspectiefname van een outgroup ex-dader versterkt zal worden als de proefpersoon vooraf een schuldmanipulatie ondergaat. Na de analyses is maar gebleken dat er geen ondersteuning voor een van beide hypothesen kon worden gevonden.

Een reden voor het uitblijven van de verwachte effecten zou geweest kunnen zijn dat de schuldmanipulatie niet werkte zoals bedoeld. Er was geen verschil in schuldgevoelens gevonden wanneer de deelnemers de tekst kregen te lezen die schuldgevoelens moest opwekken. Bovendien kon er ook geen verschil in het groepslidmaatschap van de ex-dader worden vastgesteld. Na het lezen van het schuld-inducerend tekstfragment bleken de deelnemers wel iets meer schuld te voelen dan na het lezen van het niet schuld-inducerend tekstfragment. Dat geldt zowel voor de ingroup als de outgroup conditie. Maar de deelnemers in de outgroup conditie lieten een minimaal groter schuldgevoel zien dan in de ingroup conditie. Een kleine tendentie voor de ondersteuning van de eerste hypothese is dus wel te zien maar is die statistisch niet voldoende aangetoond.

Bij het toetsen van de hypothesen kon vastgesteld worden dat er geen significante hoofdeffect van groepslidmaatschap op de bereidheid tot perspectief nemen bestond. Er werd dus duidelijk dat mensen niet bereider waren om perspectief te nemen van ex-daders wanneer ze tot de outgroup hoorden dan wanneer ze tot de ingroup hoorden. Na het bekijken van de gemiddelden viel zelfs op dat de deelnemers van dit onderzoek eerder moeite en angst hadden om perspectief te nemen van de outgroup ex-dader. Dat werd dan ook duidelijk bij het bekijken van het laag gemiddelde van de variabele die de mate van bereidheid heeft gemeten. Hypothese 1 kon niet worden bevestigd en de gemiddelden lieten zien dat de trend meer in de tegengestelde richting ging, hoewel ook niet significant.

Uit verder analyse bleek dat ook hypothese 2 niet kon worden bevestigd. Het enige significante interactie-effect dat vastgesteld kon worden was het interactie-effect tussen schuldmanipulatie en groepslidmaatschap met betrekking tot de afhankelijke variabele “angst om perspectief te nemen”. Na inductie van schuldgevoelens werd de bereidheid van de deelnemers om het perspectief van outgroup daders te nemen namelijk niet versterkt maar werden ze angstiger en werd het voor hen moeilijker om dit perspectief te nemen. Hypothese 2 kon dus worden verworpen. Hierbij was maar wel interessant te noemen dat de deelnemers zonder schuldmanipulatie een groter bereidheid tot perspectief nemen van de outgroup ex-

dader lieten zien. Ze vertoonden minder angst, minder moeite en een hoger mate van bereidheid. Dat lieten weer de gemiddelden zien maar was het verschil niet erg groot en de uitkomsten statistisch niet voldoende aangetoond.

4.1 Verklaringen

Wat konden er verklaringen zijn voor het uitblijven van de verwachte effecten? Een eerste en voor de hand liggende verklaring hiervoor is dat de manipulatie niet goed gelukt is. Analyses op de manipulatiecheck lieten zien dat respondenten in de schuldconditie weliswaar gemiddeld wat meer schuldgevoelens rapporteerden maar dat die gemiddelden niet statistisch significant waren. Een mogelijkheid voor het niet-slagen van de schuldmanipulatie kan eenvoudigweg de mens zelf zijn. Iedereen voelt schuld op een andere manier, zwakker of juist sterker. Het zou zeker afhankelijk kunnen zijn van hoe emotioneel een mens is en hoeveel schuld hij of zij toelaat. Om de casus uit een in dit onderzoek gebruikte tekstfragment als voorbeeld te nemen: het ging daarom dat de Duitse wetgeving probeert om de toeloop van asielzoekers af te remmen ofwel in te perken op een minimum. Dat zou bij de mensen geen of heel weinig schuldgevoel oproepen omdat het niet zijzelf zijn die voor dit dilemma verantwoordelijk zijn. Het gaat daarom dat andere mensen (de overheid namelijk) verantwoordelijk zijn voor deze schuld. Ook als men zich heel sterk met Duitsland en de Duitsers identificeert, dan hoeft het niet te betekenen dat alle Duitsers met de Duitse overheid binnen een ingroup (willen) zitten. Mensen zouden de wetgeving slecht kunnen vinden maar ze moeten er niet allemaal schuldgevoelens krijgen, omdat iemand anders iets doet dat niet helemaal goed wordt gevonden. De schuldmanipulatie heeft dus wellicht niet gewerkt omdat de proefpersonen zich niet identificeren met de boosdoener van het Duitse asielbeleid en zich ook niet verantwoordelijk voelen voor een dergelijke behandeling van asielzoekers.

Bij het groepslidmaatschap zou het een alternatieve verklaring voor het mislukken kunnen zijn dat voor de outgroup ex-dader een Griek is gekozen, terwijl ingroup en de deelnemers dus Duits zijn. In de recente economische situatie worden de Grieken financieel goed ondersteund door Europa, met name door Duitsland. Bij vele Duitsers wordt daarom op stereotypische manier niet positief over Grieken gesproken en de deelnemers zouden onbewust gebiased kunnen zijn. De gedachte dat de Griek een ex-dader is (wat voor dit onderzoek eigenlijk van belang is) zou daardoor kunnen verdwijnen.

Aan de andere kant werden in de controleconditie maar wel enige aanwijzingen voor het verwachte patroon gevonden – dus meer bereidheid om perspectief te nemen van outgroup ex-daders dan van ingroup ex-daders. Daaruit zou geconcludeerd kunnen worden dat schuldgevoelens ook angstgevoelens kunnen oproepen, zoals in de experimentele conditie te

zien is. Deelnemers scoren hoger op de angst om perspectief te nemen van de outgroup ex-dader. Wellicht zou een soort defensief proces een reden zijn voor de angst om perspectief van een outgroup ex-dader te nemen na inductie van schuldgevoelens. Er worden eerst schuldgevoelens (het bewust worden van eigen falen ofwel falen van de ingroup in dit geval) opgewekt en de respondenten begrijpen vervolgens dat van hen verwacht wordt dat ze meer begrip zullen hebben voor een outgroup ex-dader. Aangezien ze er niet aan willen meewerken (angst om daarbij te falen, want het gaat ook in de schuldmanipulatietekst om een outgroup-lid), reageren ze met meer angst ofwel weerstand om perspectief te nemen. In de ingroup-conditie kon dit niet vastgesteld worden. Hier waren de deelnemers na schuldmanipulatie eerder bereid om perspectief te nemen van een ingroup ex-dader. Dat zou kunnen omdat het bij de schuldmanipulatietekst niet om slecht behandelde Duitsers ging en de deelnemers dus geen angst moesten hebben om bij het beoordelen van een ingroup-lid te falen. Schuldgevoelens kunnen dus afhankelijk van het groepslidmaatschap van de ex-dader tot angst leiden en de bereidheid tot perspectiefname bemoeilijken.

4.2 Beperkingen

Enkele praktische en procedurele beperkingen van dit onderzoek moeten worden genoemd. In dit onderzoek is geen bewijs gevonden voor de opgestelde hypothesen. Dit kan te maken hebben met volgende factoren. Sommige deelnemers hadden na het onderzoek opgemerkt dat ze na het eerste deel van het onderzoek, de nationale identificatie, al een heel onaangenaam gevoel hadden. Redenen werden daarbij maar niet van allen genoemd. Een deelnemer zei dat hij op deze schaal nooit de hoogste score heeft aangegeven, omdat hij angst had aan te geven “te Duits” te zijn. Mijn interpretatie daaruit was dat hij angst had om als fan van nationaalsocialisme te worden gezien. Hoewel alle deelnemers de garantie in het informed consent kregen dat hun data anoniem worden verwerkt, lijkt het erop dat voor sommigen deze vragen misschien te extreem waren. De indruk van de eerste vragen zou gebleven kunnen zijn en zou de navolgende antwoorden op vragen beïnvloed kunnen hebben. Dat zou ook kunnen verklaren waarom er 30 deelnemers na de eerste schaal gestopt zijn. Wellicht zou er in vervolgonderzoek nog een soort waarschuwing kunnen staan voor een dergelijke vragenlijst, waarin staat dat er geen dergelijke intenties moeten worden geïnterpreteerd en dat een dergelijke idee zeker niet de bedoeling is.

Verder vonden sommige deelnemers die in de controlecondities zaten dat het heel verwarrend was dat ze gevraagd werden in hoeverre ze zich schuldig voelden, hoewel ze geen schuld-inducerend tekst hadden gekregen. Gedeeltelijk hadden de deelnemers dat wel

begrepen, omdat het in de debriefing aan het eind van de vragenlijst werd uitgelegd. Wellicht moet er desondanks een aantal commentaren worden toegevoegd of in het informed consent aan het begin worden genoemd dat ook als er iets raar of verwarrend lijkt te zijn, er het liefst gewoon verder gegaan moet worden. Uit de ruwe data bleek dat sommige mensen vooral in een van de twee controlecondities na een of twee vragen helemaal gestopt zijn met het onderzoek.

Tot slot was er nog de lengte van de eerste tekst een punt dat vaker werd genoemd. De schuldmanipulatie zou niet gewerkt kunnen hebben omdat mensen deze tekst te lang kunnen hebben gevonden. De tekst mag eigenlijk bijna niet korter zijn maar zou het wel een goede verklaring kunnen zijn voor een afwijking in de data wat betreft de schuldmanipulatie. De ernst van deelname en/of de moeheid van deelnemers is helaas niet helemaal controleerbaar bij een online-survey studie, want mensen zouden ook kunnen liegen. Desondanks zou dit zeker iets betrouwbaarder gemaakt kunnen worden door een extra vraag aan het eind van het onderzoek te stellen in hoeverre de respondenten serieus hebben deelgenomen aan het onderzoek (op een 7-puntsschaal).

4.3 Conclusies en implicaties

Uit dit onderzoek is gebleken, hoewel het niet de directe bedoeling bij de metingen was, dat de respondenten in de experimentele conditie het gemakkelijker vonden om zich in te leven in de ingroup ex-dader dan in de outgroup ex-dader. In de controleconditie was het echter juist andersom. Zonder schuldgevoelens waren de respondenten bereider om perspectief van outgroup ex-daders te nemen en waren ze minder bereid om perspectief van ingroup ex-daders te nemen. Volgens Zebel et al. (2010) nemen mensen die tevreden zijn over hun ingroup gemakkelijker perspectief dan mensen die dit niet zijn. Deze tevredenheid werd mogelijk versterkt door de schaal van “nationale identificatie” waarbij de deelnemers als het ware geprimed werden op het “Duits zijn”. Het zou dus kunnen zijn dat de deelnemers over het algemeen a priori niet tevreden waren met de outgroup, wat kan resulteren in het moeilijker perspectief kunnen nemen. Dit werd ook daadwerkelijk vastgesteld. Een ander interpretatie is het defensief proces dat verondersteld zou kunnen worden in de experimentele conditie. Op grond van schuldgevoelens zouden mensen angstgevoelens kunnen ontwikkelen om weer iets verkeerd te doen tegen een outgroup-lid (in dit geval de ex-dader) zoals het in de schuldmanipulatietekst al beschreven staat en uiten ze dat als angst en moeite om perspectief te nemen.

Verder kon in dit onderzoek vastgesteld worden dat de meeste participanten het moeilijk vonden om perspectief te nemen van zowel de ingroup als de outgroup ex-dader. Dit

kan komen door de veronderstelling dat mensen minder perspectief willen of kunnen nemen van daders (Miller et al., 1999) omdat ze meer sympathie voor het slachtoffer hebben (Baumeister, 1997). In dit geval hebben we geen slachtoffer genoemd, maar de ex-daders in dit onderzoek waren allebei daders die een celstraf hadden uitgezeten.

Verder kwam naar voren dat de vragenlijst beginnend met de schaal voor nationale identificatie een afschrikwekkende werking kan hebben gehad en ervoor kan hebben gezorgd dat een aantal deelnemers zich wellicht onaangenaam voelde. Mensen die niet meteen met het onderzoek zijn gestopt hadden misschien problemen om verder te gaan omdat ze zich afvroegen welke betekenis een zodanig extreme vragenlijst kon hebben. Om de mensen een gevoel van zekerheid te geven zou er voor vervolgonderzoek mogelijk een korte opmerking in het informed consent kunnen worden geplaatst die aan zou geven dat er vragen kunnen komen die op het eerste gezicht wat extreem kunnen overkomen. Daarnaast zou het voor vervolgonderzoek beter kunnen zijn als de vragenlijsten in een ruimte ingevuld worden onder begeleiding van de onderzoeker. Die zou dan op de ernst van de deelnemers kunnen letten en misschien notities maken over dingen zoals moeheid of mate van geconcentreerdheid. Een andere mogelijkheid voor het meten van ernst zou een afsluitende vraag kunnen zijn over in hoeverre de respondenten serieus aan het onderzoek hebben deelgenomen. Dat zou misschien iets beter data kunnen brengen.

Om er onzekerheid of onbegrip van de respondenten tijdens het onderzoek te voorkomen zou voor vervolgonderzoek voorgesteld worden om het informed consent met verder informatie aan te vullen. Het is belangrijk om te zeggen dat ook bij onbegrip of onzekerheid bij vragen zo goed mogelijk verder gegaan moet worden. Zoals onder het kopje “beperkingen” opgemerkt is, vonden sommige deelnemers het verwarrend dat er zonder samenhang vragen over schuld werden gesteld. Alleen de onderzoeker weet welke zin daarachter zit en de deelnemer niet, dus is het hier waarschijnlijk dat de deelnemer met het onderzoek gaat stoppen.

Het bovengenoemde punt over het gevoel van verantwoordelijkheid en dat de deelnemer zich niet kan of wil identificeren met de boosdoener en daarom geen of minder schuldgevoel kan ontwikkelen zou kunnen worden verbeterd door de schuld iets meer te individualiseren. Dat zou bijvoorbeeld kunnen door een fictief tekstfragment die de deelnemer een situatie laat zien waarin hij of zijn kon of moest handelen maar dat niet gedaan heeft, hoewel dat de juiste handeling zou zijn geweest (iemand heeft hulp nodig en de deelnemer is

de enige die kan helpen, maar doet het niet). Op deze manier zou de deelnemer de volledige schuld eraan dragen en zou hij of zij zich verantwoordelijk en schuldig voelen.

Maar wat is er nu met de vaststellingen in dit onderzoek betreffend de angst voor perspectiefname na inductie van schuldgevoelens? Zoals al genoemd kan de manipulatie van schuld ertoe leiden dat mensen defensief gaan reageren en het dus averechtse effecten zou kunnen hebben op het perspectief nemen van ex-daders. De term “mensen” is hierbij heel vaag, want in dit onderzoek werd alleen met één nationaliteit gewerkt. Het idee is dus om nog een tweede nationaliteit te bekijken. Om dat in vervolgonderzoek te toetsen zou er gebruik kunnen worden gemaakt van twee verschillende groepen die in principe hetzelfde moeten gaan doen zoals in dit onderzoek. Het enige verschil zou de twee verschillende ingroepen zijn. Bijvoorbeeld Duitsers en Nederlanders. De verwachting is dat er opnieuw bevestigd wordt dat Duitsers angst laten zien zoals in dit onderzoek, maar moet hetzelfde effect dan eigenlijk ook bij Nederlanders te zien zijn. Op deze manier zou er wellicht een verschil in sterkte van angstgevoelens vastgesteld kunnen worden tussen Duitsers en Nederlanders en ook verschil in defensief gedrag. Misschien zou dit onderzoek ook weerlegd kunnen worden als de Duitsers bijvoorbeeld toch niet zoveel of überhaupt geen angst zouden laten zien als het gaat om perspectief nemen van outgroup ex-daders. Tot slot moeten de twee verschillende en van elkaar onafhankelijke groepen met elkaar worden vergeleken en dan kunnen er hopelijk duidelijker uitspraken over dit defensief proces van mensen gemaakt worden.

Dankwoord

Graag wil ik mijn eerste begeleider Dr. Sven Zebel bedanken voor het geduld, de vele goede feedback en over het algemeen voor de hele begeleiding en ook bedankt Prof. Dr. Ellen Giebels voor het begeleiden van dit onderzoek als mijn tweede begeleider.

Literatuurlijst

- Baumeister, R. F. (1997). *Evil: Inside human cruelty and violence*. New York: WH Freeman.
- Baumeister, R. F., Stillwell, A. M., & Heatherton, T. F. (1994). Guilt: An interpersonal approach. *Psychological Bulletin*, 115(2), 243–267.
- Batson, C. D., Polycarpou, M. P., Harmon-Jones, E., Imhoff, H. J., Mitchener, E. C., Bednar, L. L., et al. (1997). Empathy and attitudes: Can feeling for a member of a stigmatized group improve feelings toward the group? *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(1), 105–118. Retrieved from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/9008376>
- Branscombe, N. R., Slugoski, B., & Kappen, D. M. (2004). The measurement of collective guilt: What it is and what it is not. In N. R. Branscombe & B. Doosje (Eds.), *Collective guilt: International perspectives*. New York: Cambridge University Press.
- Cehajić-Clancy, S., Effron, D., Halperin, E., Liberman, V., & Ross, L. D. (2011). Affirmation, acknowledgment of in-group responsibility, group-based guilt, and support for reparative measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(2), 256–70. doi:10.1037/a0023936
- Coke, J. S., Batson, C. D., & McDavis, K. (1978). Empathic mediation of helping: A two-stage model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 752–766.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95–120.
- Crocker, J., Major, B., & Steele, C. (1998). Social stigma. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), *The handbook of social psychology* (4th ed., Vol. 2, pp. 504–553). Boston: McGraw-Hill.
- De Keijser, J.W., Van Koppen, P.J. & Elffers, H. (2006). Op de stoel van de rechter. Oordeelt het publiek net zo als de strafrechter? *Research Memoranda* 2(2), Den Haag: Raad voor de rechtspraak.
- Doosje, B., Branscombe, N. R., Spears, R., & Manstead, A. S. R. (1998). Guilty by association: When one's group has a negative history. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 872–886.
- Galinsky, A. D., Ku, G. & Wang, C.S. (2005). Perspective-taking and self-other overlap: Fostering social bonds and facilitating social coordination. *Group Processes & Intergroup Relations*, 8(2), 109–124.
- Galinsky, A. D., Maddux, W. W., Gilin, D., & White, J. B. (2008). Why it pays to get inside the head of your opponent: The differential effects of perspective-taking and empathy in strategic interactions. *Psychological Science*, 19, 378–384. doi:10.1111/j.1467-9280.2008.02096.x
- Galinsky, A. D., & Moskowitz, G. B. (2001). Perspective-Taking: Decreasing Stereotype Expression, Stereotype Accessibility, and In-Group Favoritism, *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(4), 708–724.

- Gollwitzer, M., & Keller, L. (2010). What you did only matters if you are one of us: Offenders' group membership moderates the effect of criminal history on punishment severity. *Social Psychology, 41*, 20-26. doi:10.1027/1864-9335/a000004
- Hagan, J. (1993). The social embeddedness of crime and unemployment. *Criminology, 31*(4), 465-491. doi:10.1111/j.1745-9125.1993.tb01138.x
- Heijnders, M., & Van Der Meij, S. (2006). The fight against stigma: an overview of stigma-reduction strategies and interventions. *Psychology, Health & Medicine, 11*(3), 353-363. doi:10.1080/13548500600595327
- Holzer, H. J., Raphael, S. & Stoll, M. A. (2003). *Employment barriers facing ex-offenders*. May, 19-20, 2003 Urban Institute Reentry Roundtable. Retrieved from http://www.urban.org/UploadedPDF/410855_holzer.pdf
- Hutcherson, D. T. (2012). Crime Pays: The Connection Between Time in Prison and Future Criminal Earnings. *The Prison Journal, 92*(3), 315-335. doi:10.1177/0032885512448607
- Leith, K. P., & Baumeister, R. F. (1998). Empathy, Shame, Guilt, and Narratives of Interpersonal Conflicts: Guilt-Prone People Are Better at Perspective Taking. *Journal of Personality, 66*(1), 1-37. doi: 10.1111/1467-6494.00001
- Miller, A. G., Gordon, A. K., & Buddie, A. M. (1999). Accounting for evil and cruelty: Is to explain to condone? *Personality and Social Psychology Review, 3*(3), 254-268. doi:10.1207/s15327957pspr0303
- Mooney, K. M., Cohn, E. S., & Swift, M. B. (1992). Physical distance and AIDS: Too close for comfort? *Journal of Applied Social Psychology, 22*, 1442-1452.
- Pager, D. (2003). The mark of a criminal record. *American Journal of Sociology, 108*, 937-975. doi: 10.1086/374403
- Richardson, D. R., Hammock, G. S., Smith, S. M., Gardner, W., & Signo, M. (1994). Empathy as a cognitive inhibitor of interpersonal aggression. *Aggressive Behavior, 20*, 275-289. doi:10.1002/1098-2337(1994)20:4::AID-AB24802004023.0.CO;2-4
- Ross, L., & Nisbett, R. (1991). *The person and the situation: Perspectives of social psychology*. New York: McGraw-Hill.
- Seaton, R. (2003). Providing HIV/AIDS care in a changing environment. HIV/AIDS stigma. *HRSA Care Action*, august.
- Todd, R., Bodenhausen, G. V, Richeson, J. & Galinsky, D. (2011). Perspective taking combats automatic expressions of racial bias. *Journal of Personality and Social Psychology, 100*(6), 1027-1042. doi:10.1037/a0022308
- Zebel, S., Doosje, B., & Spears, R. (2009). How Perspective-Taking Helps and Hinders Group-Based Guilt as a Function of Group Identification. *Group Processes & Intergroup Relations, 12*(1), 61-78. doi:10.1177/1368430208098777

Zebel, S., Doosje, B., Spears, R., & Vliek, M.L.W. (2010). Tempering a tainted Group history: Group satisfaction moderates perspective taking and reduces group guilt. *Manuscript submitted for publication.*

Appendices

Appendix A

Willkommen zu meiner Untersuchung "In den Fußstapfen von Tätern - mit den Augen des Ex-Sträflings"

Lieber Teilnehmer!

Hiermit möchte ich dich zunächst einmal herzlich willkommen heißen und dich über den Ablauf der nachfolgenden Untersuchung informieren. Die Untersuchung heißt "In den Fußstapfen von Tätern - mit den Augen des Ex-Sträflings!". Hierbei wirst du mit zwei Textfragmenten konfrontiert und wirst später gebeten dich in die Rolle einer Person, um die es sich handelt, hinein zu versetzen.

Für die Teilnahme ist es notwendig, dass du in dem Zeitraum der Teilnahme die Möglichkeit hast, aufmerksam zu lesen. Das heißt, du solltest dich in einem ruhigen Raum befinden, oder eben sehr konzentriert lesen. Deine Teilnahme an dieser Untersuchung wird von Anfang bis Ende komplett anonym bleiben! Deine Angaben werden nicht ohne deine Zustimmung an Dritte weitergegeben und werden nach der Analyse der Untersuchung auf deinen Wunsch hin vernichtet. Die Untersuchung wird etwa 10-15 Minuten dauern. Es steht dir frei die Untersuchung jederzeit abubrechen, ohne Angabe von Gründen, jedoch würdest du mir natürlich sehr helfen, wenn du die Fragen so konzentriert, so ehrlich und so vollständig wie möglich beantworten könntest.

Beim Folgen der einzelnen Seiten dieser Untersuchung wirst du nähere Informationen zum weiteren Verlauf bekommen.

Nach Ablauf der Untersuchung darfst du angeben, dass du gerne die Ergebnisse aus dieser Untersuchung empfangen möchtest, falls deinerseits Interesse daran besteht.

Falls du noch irgendwelche Fragen hast, dann lasse es mich einfach wissen,

Email: s.lust@student.utwente.nl

Ich danke dir schonmal im Voraus für deine Teilnahme!

>> Wenn du nun auf "Anfangen" klickst, erklärst du dich mit den oben stehenden Informationen einverstanden und darfst direkt beginnen.

Appendix B

Es folgen nun ein paar Fragen, die sich damit befassen, wie du dich selbst mit der Nationalität als Deutscher fühlst. Lese die Fragen bitte so gut wie möglich durch und kreuze die Aussage an, mit der du dich am meisten identifizieren kannst. Beantworte dabei bitte ALLE Fragen so ehrlich und konzentriert wie möglich.

6.

"Deutsch sein" formt einen Teil davon, wie ich mich selbst sehe

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

7.

Ich denke oft nach über die Tatsache, dass ich Deutsche(r) bin

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

8.

Ein wichtiger Teil meiner Identität ist, dass ich Deutsche(r) bin

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

9.

Ich fühle mich mit Deutschen verbunden

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

10.

Mit Deutschen fühle ich mich solidarisch

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

11.

Wenn die Rede von Deutschen ist, fühle ich mich angesprochen

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

12.

Ich bin froh ein(e) Deutsche(r) zu sein

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

13.

Ich finde, dass Deutsche vieles haben, worauf man stolz sein kann

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

14.

Ich finde es angenehm, deutsch zu sein

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

15.

Es gibt mir ein gutes Gefühl, deutsch zu sein

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

16.

Ich habe viele Gemeinsamkeiten mit einem durchschnittlichen Deutschen

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

17.

Ich habe starke Ähnlichkeit mit einem durchschnittlichen Deutschen

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

18.

Deutsche teilen viele Gemeinsamkeiten miteinander

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

19.

Deutsche ähneln sich untereinander sehr

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

Appendix C (origineel)

Asylbewerber in Deutschland: Arbeitsverbot behindert Integration

26.03.2013 21:15 Uhr von [Andrea D.](#)

Europa hat sich auf gemeinsame Regeln geeinigt, die Deutschen haben dabei einen Großteil der von ihnen favorisierten Vorschriften durchgesetzt. Wie ist die Situation für Flüchtlinge in Deutschland?

Die Europäisierung seines Asylrechts hat Deutschland schon lange vor den ersten EU-Einigungen begonnen. Die Änderung des Asylartikels im Grundgesetz 1992 verengte die Gewährung von Asyl auf diejenigen, die zuvor schon sogenannte „sichere Drittstaaten“ durchquert hatten. Das hat die deutschen Grenzen für Asylsuchende fast undurchdringlich gemacht. Die Asylbewerberzahlen sanken danach in großen Schritten von noch 438 191 Anträgen 1992 auf rund 28 000 im Jahr 2008. Steigerungen gab es erst seit 2009 wieder.

Die es dennoch nach Deutschland schaffen, sind in den allermeisten Fällen einer Vielzahl von Beschränkungen und auch legalen Diskriminierungen ausgesetzt.

Einiges davon variiert von Bundesland zu Bundesland: Arbeitsverbote – die in den letzten Jahren allerdings gelockert wurden –, das Verbot, sich frei in Deutschland zu bewegen (Residenzpflicht), die Vorschrift, in Gemeinschaftsunterkünften statt in Wohnungen zu leben, oder auch die Unterstützung aus dem Asylbewerberleistungsgesetz, die deutlich unter dem menschenwürdigen Existenzminimum liegt. Das Bundesverfassungsgericht hat im vergangenen Sommer die Höhe der Zahlungen nach dem Asylbewerberleistungsgesetz moniert und angemahnt, dass Menschenwürde keine Abstriche durch Migrationspolitik dulde – ein Hinweis darauf, dass hinter diesen Maßnahmen der politische Wunsch steht, Deutschland als Zielland so unattraktiv wie möglich zu machen.

Dabei spricht einiges dafür, dass diese Politik eher selbstverletzend wirkt. Flüchtlingsorganisationen und Sozialarbeiter weisen darauf hin, dass etwa das Arbeitsverbot Flüchtlinge erst in jene Abhängigkeit von Staatsgeld bringt, die ihnen dann als Schmarotzertum vorgeworfen wird. Es lässt ihre Fähigkeiten brachliegen und auf Dauer verkümmern. Die jahrelange Unterbringung in Sammelunterkünften schließt sie von Integration, Bildung und Spracherwerb weitgehend aus und macht viele psychisch krank. Vor allem die Chancen ihrer hier aufwachsenden Kinder werden so geschmälert.

Seit einem Jahr nun gibt es massiven Protest der Flüchtlinge selbst. Zum Jahrestag am vergangenen Samstag versammelten sich Tausende vorm Zeltlager am Oranienplatz in Kreuzberg. Die Öffentlichkeit des Protests hat auch die Politik aufmerksamer gemacht. Gut möglich, dass sich das Leben von Flüchtlingen in Deutschland am Ende bessert. *Andrea Dernbach*

Appendix C1

Textfragment 1 "Arbeitsverbot behindert Integration"

Im nächsten Teil wirst du ein Textfragment vorfinden und ich würde dich gerne darum bitten, dass du es zunächst einmal aufmerksam durchliest.

Arbeitsverbot behindert Integration

Die Änderung des Asylartikels im Grundgesetz 1992 verengte die Gewährung von Asyl auf diejenigen, die zuvor schon sogenannte „sichere Drittstaaten“ durchquert hatten. Das hat die deutschen Grenzen für Asylsuchende fast undurchdringlich gemacht. Die Asylbewerberzahlen sanken danach in großen Schritten von noch 438 191 Anträgen 1992 auf rund 28 000 im Jahr 2008.

Die es dennoch nach Deutschland schaffen, sind in den allermeisten Fällen einer Vielzahl von Beschränkungen und auch legalen Diskriminierungen ausgesetzt.

Einiges davon variiert von Bundesland zu Bundesland: Arbeitsverbote, das Verbot, sich frei in Deutschland zu bewegen (Residenzpflicht), die Vorschrift, in Gemeinschaftsunterkünften statt in Wohnungen zu leben, oder auch die Unterstützung aus dem Asylbewerberleistungsgesetz, die deutlich unter dem menschenwürdigen Existenzminimum liegt. Das Bundesverfassungsgericht hat im vergangenen Sommer die Höhe der Zahlungen nach dem Asylbewerberleistungsgesetz moniert und angemahnt, dass Menschenwürde keine Abstriche durch Migrationspolitik dulde – ein Hinweis darauf, dass hinter diesen Maßnahmen der politische Wunsch steht, Deutschland als Zielland so unattraktiv wie möglich zu machen.

Dabei spricht einiges dafür, dass diese Politik eher selbstverletzend wirkt. Flüchtlingsorganisationen und Sozialarbeiter weisen darauf hin, dass etwa das Arbeitsverbot Flüchtlinge erst in jene Abhängigkeit von Staatsgeld bringt, die ihnen dann als Schmarotzertum vorgeworfen wird. Es lässt ihre Fähigkeiten brachliegen und auf Dauer verkümmern. Die jahrelange Unterbringung in Sammelunterkünften schließt sie von Integration, Bildung und Spracherwerb weitgehend aus und macht viele psychisch krank. Vor allem die Chancen ihrer hier aufwachsenden Kinder werden so geschmälert.

Appendix C2

Textfragment 1 "Bahn frei für Integration – Arbeitsverbote waren gestern"

Im nächsten Teil wirst du ein Textfragment vorfinden und ich würde dich gerne darum bitten, dass du es zunächst einmal aufmerksam durchliest.

Bahn frei für Integration – Arbeitsverbote waren gestern

Die Änderung des Asylartikels im Grundgesetz 1992 verengte die Gewährung von Asyl auf diejenigen, die zuvor schon sogenannte „sichere Drittstaaten“ durchquert hatten. Das hatte die deutschen Grenzen für Asylsuchende fast undurchdringlich gemacht. Die Asylbewerberzahlen sanken danach in großen Schritten von noch 438 191 Anträgen 1992 auf rund 28 000 im Jahr 2008. Deutliche Steigerungen allerdings seit 2009 wieder.

Die, die heutzutage nach Deutschland auswandern, sind im Vergleich zu früher keinerlei Beschränkungen oder legalen Diskriminierungen mehr ausgesetzt.

Keine Einschränkungen mehr! Arbeitsverbote abgeschafft, das Verbot, sich frei in Deutschland zu bewegen (Residenzpflicht), abgeschafft! Die Vorschrift, in Gemeinschaftsunterkünften statt in Wohnungen zu leben wurde ebenfalls aufgehoben. Die Unterstützung aus dem Asylbewerberleistungsgesetz, die deutlich unter dem menschenwürdigen Existenzminimum lag, wurde einer Umstrukturierung, zum positiven hin, unterzogen und wird nun noch weiter gefördert. Das Bundesverfassungsgericht hat im vergangenen Sommer die Höhe der Zahlungen nach dem Asylbewerberleistungsgesetz immens gekürzt und nochmals betont, dass Menschenwürde keine Abstriche durch Migrationspolitik dulde – ein Hinweis darauf, dass hinter diesen Maßnahmen der politische Wunsch steht, Deutschland als Zielland wieder so attraktiv wie möglich zu machen.

Dabei spricht nichts mehr dafür, dass die Asylbewerberpolitik eher selbstverletzend wirkt, so wie es früher zu sein schien. Flüchtlingsorganisationen und Sozialarbeiter wiesen einst darauf hin, dass etwa das Arbeitsverbot Flüchtlinge erst in jene Abhängigkeit von Staatsgeld brachte, die ihnen dann als Schmarotzertum vorgeworfen wurde. Diese Abhängigkeit ist nun vollständig durch die deutsche Politik behoben und lässt die Fähigkeiten der Flüchtlinge blühen. Die jahrelange Unterbringung in Sammelunterkünften schloss Asylbewerber von Integration, Bildung und Spracherwerb weitgehend aus und machte viele psychisch krank, während nun, sowohl Integration, Bildung als auch Spracherwerb zusätzlich gefördert werden, mit der Hilfe der extra ins Leben gerufenen Organisationen für dieses Gebiet. Heute spricht man von sehr guten Chancen für Asylbewerber, sich einfach integrieren zu können, sich bilden zu können und vor allem die Chancen ihrer hier aufwachsenden Kinder auf diese Weise deutlich zu verbessern. Die Asylbewerber in Deutschland können nun bedenkenlos Fuß fassen.

Appendix D1

Textfragment 2 "Marcus Schmitz"

Du bekommst nu een kurzen Text zu lesen, über die Situation eines Ex-Straftäters. Lese nun bitte aufmerksam den Text und versuche dich dabei so gut wie möglich in die Hauptfigur der Handlung hinein zu versetzen. Versuche dir vorzustellen, du seist er. Versuche dir bitte auch vorzustellen, welche Gefühle und Gedanken du in seiner Position hättest.

Marcus Schmitz

Der Deutsche Marcus Schmitz ist ein Ex-Straftäter, der seine Gefängnisstrafe abgesessen hat und nun ein neues Leben anfangen möchte. Er tut alles dafür, um einen Arbeitsplatz zu kriegen, um sich selbst versorgen zu können und sich eine Identität wieder aufzubauen. Aufgrund der Tatsache, dass er ein Ex-Straftäter ist, fällt es ihm jedoch schwer Arbeit oder einen dauerhaften Wohnsitz zu finden. Seit langem versucht er sich wieder in die Gesellschaft hinein zu integrieren, doch es gelingt ihm nach wie vor nicht. Langsam gerät er in Verzweiflung bezüglich des legalen Weges zum Leben.

Appendix D2

Textfragment 2 "Costas Papadopoulos"

Du bekommst nun einen kurzen Text zu lesen, über die Situation eines Ex-Straftäters. Lese nun bitte aufmerksam den Text und versuche dich dabei so gut wie möglich in die Hauptfigur der Handlung hinein zu versetzen. Versuche dir vorzustellen, du seist er. Versuche dir bitte auch vorzustellen, welche Gefühle und Gedanken du in seiner Position hättest.

Costas Papadopoulos

Der Grieche Costas Papadopoulos ist ein Ex-Straftäter, der seine Gefängnisstrafe abgesessen hat und nun, aufgrund der aktuellen wirtschaftlichen Situation in Griechenland, nach Deutschland auswandern möchte, um ein neues Leben anzufangen. Er tut alles dafür, um einen Arbeitsplatz zu kriegen, um sich selbst versorgen zu können und sich eine Identität in Deutschland aufzubauen. Aufgrund der Tatsache, dass er ein Ex-Straftäter ist, fällt es ihm jedoch schwer Arbeit oder einen dauerhaften Wohnsitz zu finden. Seit langem versucht er sich wieder in die Gesellschaft hinein zu integrieren, doch es gelingt ihm nach wie vor nicht. Langsam gerät er in Verzweiflung bezüglich des legalen Weges zum Leben.

Appendix E

Fragen zum ersten Text:

Bitte beantworte auch diese Fragen so gut und ehrlich du kannst.

20.

Ich fühle mich schuldig, wenn ich lese, welche Dinge den Asylbewerbern durch Deutschland angetan wurden

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

21.

Ich fühle mich schnell schuldig wegen der Dinge, denen die Asylbewerber durch die Deutschen ausgesetzt wurden

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

22.

Ich fühle mich schuldig, wenn ich mit den Dingen konfrontiert werde, die die Deutschen gegenüber den Asylbewerbern brachten

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

23.

Das Verhalten der Deutschen gegenüber den Asylbewerbern, welches hier zu Tage kommt, lässt mich schnell Schuld fühlen

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

24.

Wenn ich über die Taten der Deutschen nachdenke, die sie den Asylbewerbern angetan haben, fühle ich mich schuldig

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

25.

Ich fühle mich gelegentlich schuldig wegen der Menschenrechtsverletzungen, die meine Gruppe mittels dieser Asyleinschränkungen an den Tag legt

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

26.

Wenn ich darüber nachdenke, dass den Asylbewerbern wichtige Zukunftsperspektiven verbaut wurden, fühle ich mich schuldig

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

27.

Ich bin mir keinerlei Schuld bewusst, wenn es darum geht, dass den Asylbewerbern jegliche Integrationsmöglichkeiten genommen wurden

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

Appendix E1

Factoranalyse op schaal “*group-based guilt*”:

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	Analysis N
schuldigwelcheDingeS1	3,1111	1,74088	117
schuldigwegenDingeS2	3,1538	1,67443	117
schuldigwennkonfroS3	3,4017	1,69207	117
VerhaltendDES4	3,2564	1,68745	117
TatenderDES5	3,2393	1,75995	117
gelegschuldigS6	3,6410	1,72937	117
ZukunftsperspS7	3,5556	1,77358	117
keinerleiSchuldS8	4,0684	1,89703	117

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	6,069	75,858	75,858	6,069	75,858	75,858
2	,642	8,021	83,879			
3	,401	5,018	88,898			
4	,315	3,942	92,840			
5	,217	2,712	95,552			
6	,174	2,178	97,730			
7	,110	1,376	99,106			
8	,072	,894	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Component
	1
TatenderDES5	,935
VerhaltendDES4	,918
schuldigwennkonfroS3	,915
schuldigwegenDingeS2	,897
ZukunftsperspS7	,881
schuldigwelcheDingeS1	,881
gelegschuldigS6	,834
keinerleiSchuldS8	,680

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 1 components extracted.

Communalities

	Initial	Extraction
Inwiefern hinein PP1	1,000	,718
Inwiefern gelun PP2	1,000	,789
Inwiefern schwierig PP3	1,000	,733
Inwiefern Mühe PP4	1,000	,792
Inwiefern Überzeugung PP5	1,000	,743
Inwiefern gehemmt PP6	1,000	,618
Nicht Wert PP7	1,000	,563
schwierig Mensch Seite PP8	1,000	,523
Angst hinein vers PP9	1,000	,734
Angst nach empf PP10	1,000	,565
kein bisschen hinein PP11	1,000	,746
nicht hinein verhin PP12	1,000	,707

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	5,045	42,042	42,042	5,045	42,042	42,042	3,209	26,741	26,741
2	2,010	16,753	58,795	2,010	16,753	58,795	2,514	20,954	47,695
3	1,176	9,797	68,593	1,176	9,797	68,593	2,508	20,897	68,593
4	,912	7,598	76,190						
5	,705	5,879	82,069						
6	,508	4,236	86,305						
7	,397	3,309	89,615						
8	,353	2,943	92,557						
9	,301	2,506	95,063						
10	,260	2,166	97,229						
11	,191	1,590	98,820						
12	,142	1,180	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Component		
	1	2	3
keinbisschenhineinPP11	,752	,377	-,194
InwieferngelunPP2	-,731	,154	,481
InwiefernÜberzeugungPP5	,730	-,333	,314
nichthineinverhinPP12	,730	,414	,052
InwiefernMühePP4	,716	-,509	,139
InwieferngehemmtPP6	,684	-,335	,194
schwierigMenschSeitePP8	,676	,087	,242
NichtWertPP7	,646	,272	-,268
AngsnachempfpPP10	,273	,657	,245
InwiefernschwierigPP3	,570	-,622	,144
AngsthineinversPP9	,524	,538	,413
InwiefernhineinPP1	-,592	-,040	,605

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 3 components extracted.

Rotated Component Matrix^a

	Component		
	1	2	3
InwiefernMühePP4	,855	,021	,244
InwiefernschwierigPP3	,834	-,131	,140
InwiefernÜberzeugungPP5	,817	,241	,133
InwieferngehemmtPP6	,742	,163	,202
AngsthineinversPP9	,153	,842	,041
AngsnachempfpPP10	-,153	,735	,044
nichthineinverhinPP12	,232	,681	,436
schwierigMenschSeitePP8	,481	,497	,211
InwiefernhineinPP1	-,135	-,031	-,836
InwieferngelunPP2	-,399	-,009	-,793
keinbisschenhineinPP11	,178	,550	,642
NichtWertPP7	,148	,387	,626

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 4 iterations.

Component Transformation Matrix

Component	1	2	3
1	,659	,474	,584
2	-,649	,750	,124
3	,379	,461	-,802

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Descriptive Statistics

Dependent Variable: gem.schuld

groepslemschap	schuldmanipulatie	Mean	Std. Deviation	N
ingroup	wel	3,5781	1,64358	32
	geen	3,2455	1,54091	28
	Total	3,4229	1,59184	60
outgroup	wel	3,6583	1,57770	30
	geen	3,1852	1,23567	27
	Total	3,4342	1,43344	57
Total	wel	3,6169	1,59932	62
	geen	3,2159	1,38683	55
	Total	3,4284	1,51023	117

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: gem.schuld

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	4,837 ^a	3	1,612	,701	,553
Intercept	1360,121	1	1360,121	591,732	,000
groepslemschap	,003	1	,003	,001	,972
schuldmanipulatie	4,727	1	4,727	2,057	,154
groepslemschap * schuldmanipulatie	,144	1	,144	,063	,803
Error	259,735	113	2,299		
Total	1639,797	117			
Corrected Total	264,572	116			

a. R Squared = ,018 (Adjusted R Squared = -,008)

Appendix F

Fragen zum zweiten Text:

Es folgen nun ein paar Fragen, die auf deine persönliche Meinung des Hineinversetzens in die Hauptperson eingehen. Beantworte auch diese bitte so konzentriert und ehrlich wie möglich.

28.

Inwiefern hast du versucht dich in Marcus hinein zu versetzen?

absolut garnicht ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ sehr stark

29.

Inwiefern ist es dir gelungen dich in Marcus hinein zu versetzen?

absolut garnicht ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ sehr stark

30.

Inwiefern war es für dich schwierig dich in Marcus hinein zu versetzen?

absolut garnicht ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ sehr schwierig

31.

Inwiefern hattest du Mühe beim Hineinversetzen in Marcus?

absolut garkeine ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ sehr große Mühe

32.

Inwiefern fühltest du dich durch eigene Überzeugung gehemmt bei dem Hineinversetzen in Marcus?

absolut garnicht ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ sehr stark

33.

Inwiefern fühltest du dich gehemmt beim Hineinversetzen in den Ex-Straftäter?

absolut garnicht ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ sehr stark

34.

Ich fand, dass es das nicht wert war, mich in diesen Ex-Straftäter hinein zu versetzen!

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

35.

Ich empfand es als schwierig die menschliche Seite von Marcus zu sehen.

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

36.

Ich hatte Angst, dass wenn ich mich zu sehr in Marcus hineinversetze, ich zuviel Sympathie für ihn als Ex-Straftäter empfinden könnte.

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

37.

Ich hatte Angst, dass ich aufgrund von zu tiefem Nachempfinden, selber zu kriminellen Mitteln greifen könnte.

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

38.

Ich wollte mich kein Bisschen in Marcus hineinversetzen, weil ich keinerlei Sympathie für ihn empfinden können möchte.

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

39.

Ich wollte mich nicht in Marcus hineinversetzen, weil ich verhindern wollte, dass ich dadurch das Handeln eines Ex-Häftlings in irgendeiner Weise gut rede.

trifft absolut nicht zu ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ trifft absolut zu

Appendix G

Nachbesprechung (debriefing):

Ich danke dir für deine Mitarbeit an meiner Untersuchung! Mit diesem debriefing möchte ich dich nun noch darauf hinweisen, dass die Informationen, die du hier in den Textfragmenten zu lesen bekommen hattest, teils übertrieben und völlig frei erfunden sind. Es war für diese Untersuchung allerdings notwendig, auf diese Art eine Manipulation zu bewirken, damit du als Teilnehmer so natürlich wie möglich auf die dargestellten Fakten reagierst. Mit Hilfe des ersten Textes wurde versucht ein gewisses Schuldgefühl hervorzurufen, um dann nach dem zweiten Textfragment zu messen, wie viel Einfluss Schuldgefühle auf dein Vermögen haben, dich in einen Ex-Straftäter hinein zu versetzen. Es ist ja verständlich und auch wissenschaftlich bewiesen, dass Menschen Straftäter sofort verurteilen, weil sie etwas Schlechtes getan haben. Das Hervorrufen von Schuldgefühlen sollte genau dies verhindern. Weiterhin waren die Fragen über deine nationale Identifikation mit Deutschland ebenfalls notwendig, damit du auf das "Deutsch sein" eingestellt bist und die Schuldgefühle dadurch den größten Effekt auslösen können. Ich danke dir noch einmal für deine Teilnahme und möchte mich dafür entschuldigen, dass ich dich, zugunsten der korrekten Manipulation, im Unklaren gelassen habe.

Appendix H1

Descriptive Statistics

Dependent Variable: gem.moeite

groepslemschap	schuldmanipulatie	Mean	Std. Deviation	N
ingroup	wel	3,3875	1,29310	32
	geen	3,5714	1,21560	28
	Total	3,4733	1,25034	60
outgroup	wel	3,6067	1,38313	30
	geen	3,1333	1,03180	27
	Total	3,3825	1,24170	57
Total	wel	3,4935	1,33095	62
	geen	3,3564	1,14030	55
	Total	3,4291	1,24160	117

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: gem.moeite

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	3,930 ^a	3	1,310	,846	,471
Intercept	1366,448	1	1366,448	882,886	,000
groepslemschap	,349	1	,349	,225	,636
schuldmanipulatie	,610	1	,610	,394	,531
groepslemschap * schuldmanipulatie	3,146	1	3,146	2,032	,157
Error	174,891	113	1,548		
Total	1554,560	117			
Corrected Total	178,821	116			

a. R Squared = ,022 (Adjusted R Squared = -,004)

Appendix H2

Descriptive Statistics

Dependent Variable: gem.angst

groepslemschap	schuldmanipulatie	Mean	Std. Deviation	N
ingroup	wel	1,5781	,59037	32
	geen	2,0089	1,17158	28
	Total	1,7792	,92642	60
outgroup	wel	2,2167	1,26412	30
	geen	1,6944	,86139	27
	Total	1,9693	1,11410	57
Total	wel	1,8871	1,01996	62
	geen	1,8545	1,03379	55
	Total	1,8718	1,02218	117

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: gem.angst

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	7,704 ^a	3	2,568	2,557	,059
Intercept	409,383	1	409,383	407,586	,000
groepslemschap	,765	1	,765	,761	,385
schuldmanipulatie	,061	1	,061	,061	,806
groepslemschap * schuldmanipulatie	6,613	1	6,613	6,584	,012
Error	113,498	113	1,004		
Total	531,125	117			
Corrected Total	121,202	116			

a. R Squared = ,064 (Adjusted R Squared = ,039)

Appendix H3

Descriptive Statistics

Dependent Variable: gem.mate

groepslemschap	schuldmanipulatie	Mean	Std. Deviation	N
ingroup	wel	5,1042	1,21058	32
	geen	4,9881	1,09048	28
	Total	5,0500	1,14787	60
outgroup	wel	4,9667	1,24829	30
	geen	5,2469	1,19326	27
	Total	5,0994	1,21982	57
Total	wel	5,0376	1,22080	62
	geen	5,1152	1,13894	55
	Total	5,0741	1,17860	117

Tests of Between-Subjects Effects

Dependent Variable: gem.mate

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	1,389 ^a	3	,463	,327	,806
Intercept	3002,354	1	3002,354	2123,768	,000
groepslemschap	,107	1	,107	,076	,784
schuldmanipulatie	,196	1	,196	,139	,710
groepslemschap * schuldmanipulatie	1,144	1	1,144	,809	,370
Error	159,747	113	1,414		
Total	3173,444	117			
Corrected Total	161,136	116			

a. R Squared = ,009 (Adjusted R Squared = -,018)